[2020] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 57

ਪਦਮ ਕੁਮਾਰ

ਬਨਾਮ

ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ

(ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰ. 87 ਦਾ 2020))

14 ਜਨਵਰੀ, 2020

[ਆਰ. ਭਾਨੂਮਥੀ ਅਤੇ ਏ. ਐਸ. ਬੋਪੰਨਾ, ਜੇ. ਜੇ.]

ਅਪਰਾਧਿਕ ਕਾਨੂੰਨ-ਸਬੂਤ-ਹੱਥ ਲਿਖਣ ਦੇ ਮਾਹਰ ਦੀ ਰਾਏ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਸਬੰਧਤ ਸਮੇਂ ਪੋਸਟਮੈਨ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ - ਪੀਡਬਲਯੂ-3 ਨੇ 09.04.92 ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ-ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਨੂੰ ਰਜਿਸਟਰਡ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ ਭੇਜਿਆ-ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ 5000/- ਰੁਪਏ ਦੇ ਚਾਰ ਇੰਦਰਾ ਵਿਕਾਸ ਪੱਤਰ ਸਨ। ਲਿਫਾਫਾ ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਡਾਕ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ - ਸੂਚਨਾ ਮਿਲੀ ਸੀ ਕਿ "ਮੋਹਨ" ਨਾਮ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਰਜਿਸਟਰੀ-ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਦੇਵੇਸ਼ ਮੋਹਨ (ਪੀਡਬਲਯੂ-2) ਡਾਕਘਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਦਸਤਖਤ ਦੇਖੇ ਜਿੱਥੇ "ਡੀ" ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੋਹਨ "- ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਦਸਤਖਤ ਉਸ ਦੇ ਹਨ - ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਡਿਲਿਵਰੀ ਸਲਿੱਪ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ-ਪੀ 4 'ਤੇ ਜਾਅਲੀ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ-ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਉਪ ਧਾਰਾ 467,468 ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਸੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਅਪੀਲ ਅਤੇ ਸੋਧ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ - ਆਯੋਜਿਤਃ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਦੀ ਰਾਏ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਮਝਦਾਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸਬੂਤ ਹੋਰ ਸਬੂਤਾਂ, ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। - ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਸਰਕਾਰੀ ਫੋਰੈਂਸਿਕ ਸਾਇੰਸ ਲੈਬਾਰਟਰੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਸੀ-ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਉਕਤ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਕਤ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ-ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਨਿੱਜੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰਾਂ (ਪੀਡਬਲਯੂ-5 ਅਤੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-8, ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਦੇ ਪੁੱਤਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ) ਨੇ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਵਿਵਾਦਗ੍ਰਸਤ ਦਸਤਖਤ-"ਪ੍ਰ. - 1 "ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ-ਪੀ 4 ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਦਸਤਖਤਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ", ਐਸ-1 ਤੋਂ ਐਸ-6 "- ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਹੱਥ ਦੀ ਰਾਏ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹਨ।- ਲਿਖਣ ਮਾਹਰ - ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰਾਂ ਦਾ ਸਬੂਤ ਸਿਰਫ ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸਬੂਤ ਦਾ ਇੱਕ ਸਬੂਤ ਹੈ - ਆਈ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਉਪ ਧਾਰਾ 467 ਅਤੇ 468 ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ - ਉਪ ਧਾਰਾ 467 ਅਤੇ 468 ਦੇ ਤਹਿਤ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਚਾਰ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਅਤੇ 500/- ਰੁਪਏ ਦੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਸੀ।

1992-ਅਪੀਲਕਰਤਾ 04.07.18 ਤੋਂ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਹੈ, 18 ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਲਈ-ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਲਗਾਈ ਗਈ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਲੰਘ ਚੁੱਕੀ ਮਿਆਦ ਤੱਕ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ-ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਤੁਰੰਤ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਲੋੜ ਨਾ ਹੋਵੇ-ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ, 1860-ਉਪ ਧਾਰਾ 467,468।

ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ:

1.1 ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ-ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਬੂਤ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 13.04.1992 ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਰਜਿਸਟਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਕਤ ਮਿਤੀ ਨੂੰ ਉਹ ਘਰ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਵੇਰੇ 10:00 ਵਜੇ ਕੋਚਿੰਗ ਲਈ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਲਗਭਗ 04:00 ਵਜੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਸੀ। ਡਿਲੀਵਰੀ ਸਲਿੱਪ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ-ਪੀ 4 ਦਿਖਾਏ ਜਾਣ 'ਤੇ, ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ' ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ 'ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਦਾ ਸਬੂਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ-ਪੀ 4-ਡਿਲਿਵਰੀ ਸਲਿੱਪ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਕੇਸ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਕੀਮਤੀ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਹੇਠਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਵਰਤੀ ਨਤੀਜੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਕਿ ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੁਆਰਾ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਨੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ-ਪੀ 4-ਡਿਲਿਵਰੀ ਸਲਿੱਪ ਵਿੱਚ ਦਸਤਖਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਸਿਰਫ ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਫੋਰੈਂਸਿਕ ਸਾਇੰਸ ਲੈਬਾਰਟਰੀ, ਲਖਨਊ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੇਠਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਸਹੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਫੋਰੈਂਸਿਕ ਸਾਇੰਸ ਲੈਬਾਰਟਰੀ, ਲਖਨਊ ਦੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਕਤ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਫੋਰੈਂਸਿਕ ਸਾਇੰਸ ਲੈਬਾਰਟਰੀ, ਲਖਨਊ ਤੋਂ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਨੂੰ ਵੀ ਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। [ਪੈਰਾ 12,13] [63-ਐੱਚ; 64-ਏ-ਈ]

1.2 ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਦੀ ਰਾਏ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸਬੂਤ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਸਬੂਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ. [ਪੈਰਾ 17] [66-ਡੀ]

ਐੱਸ. ਗੋਪਾਲ ਰੈੱਡੀ ਬਨਾਮ ਏ. ਪੀ. ਰਾਜ (1996) 4 ਐੱਸ. ਸੀ. ਸੀ. 596: [1996] 3 ਵਾਧੂ. ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 439-ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਮਗਨ ਬਿਹਾਰੀ ਲਾਲ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ (1977) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 210: [1977] 2 ਐੱਸਸੀਆਰ 1007; ਮੁਰਾਰੀ ਲਾਲ ਬਨਾਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ (1980) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 704: [1980] 2 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 249-'ਤੇ ਨਿਰਭਰ

1.3 ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰਾਂ-ਪੀਡਬਲਯੂ-5 ਅਤੇ 'ਐੱਸਆਰਜੀ' ਨੇ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਡਿਲੀਵਰੀ ਸਲਿੱਪ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ-ਪੀ 4 ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਦਸਤਖਤ-"ਕਿਊ-1" ਨਮੂਨਾ ਦਸਤਖਤਾਂ-"ਐੱਸ-1 ਤੋਂ ਐੱਸ-6" ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ਦਸਤਕਾਰੀ ਮਾਹਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਲਿਖੇ ਸਨ, ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ-ਪੀ 4 ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਦਗ੍ਰਸਤ ਦਸਤਖਤ "ਕਿਊ-1" ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੇਠ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਦਾ ਸਬੂਤ ਉਹ ਸਬੂਤ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ-ਪੀ 4 ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦਾ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦੇਣਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਰਾਏ 'ਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰਾਂ ਦਾ ਸਬੂਤ ਸਿਰਫ ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸਬੂਤ ਦਾ ਇੱਕ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਪੀਡਬਲਯੂ 1 ਤੋਂ 3 ਤੱਕ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਹੀ ਪਾਇਆ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ-ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਰਜਿਸਟਰਡ ਲਿਫਾਫਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ-ਪੀ 4-ਡਿਲਿਵਰੀ ਸਲਿੱਪ ਵਿੱਚ ਕਥਿਤ ਦਸਤਖਤ ਕਿਸ ਨੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਲਿਫਾਫਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਕੋ-ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ। ਪੀਡਬਲਯੂ-3 ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਲਿਫਾਫੇ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸੀ-ਚਾਰ ਇੰਦਰਾ ਵਿਕਾਸ ਪੱਤਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਹਰੇਕ 5,000/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਕੁੱਲ 20,000/- ਰੁਪਏ ਸੀ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨ 'ਤੇ, ਹੇਠਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਵਰਤੀ ਨਤੀਜੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 467 ਅਤੇ 468 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਈ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 467 ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ 'ਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਅਤੇ ਆਈ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 468 ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ' ਤੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਅਤੇ 500/- ਰੁਪਏ ਦੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ। ਇਹ ਘਟਨਾ ਸਾਲ 1992 ਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਿਰਾਸਤ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ 04.07.2018 ਤੋਂ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 18 ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਘਟਨਾ ਸਾਲ 1992 ਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਉੱਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਲੰਘ ਚੁੱਕੀ ਮਿਆਦ ਤੱਕ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸੋਧਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [ਪਾਰਸ 18-21] [67- ਐੱਫ-ਐੱਚ; 68-ਏ-ਜੀ]

ਕੇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ

[1996] 3 ਪੂਰਕ ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 439 ਪੈਰਾ 15

[1977] 2 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 1007 ਪੈਰਾ 16

[1980] ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ 2 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 249 ਪੈਰਾ 17 ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨਿਆਂਇਕ ਫੈਸਲਾਃ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰ. 2020 ਵਿੱਚ 87.

ਇਲਾਹਾਬਾਦ, ਲਖਨਊ ਬੈਂਚ ਵਿਖੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਆਫ਼ ਜੁਡੀਕੇਚਰ ਦੇ 19.02.2018 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ, ਅਪਰਾਧਿਕ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਨੰ. 2006 ਦੇ 511.

ਸੌਰਭ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਰਿਸ਼ਦ ਮੁਰਤਜ਼ਾ ਅਤੇ ਰਾਮੇਸ਼ਵਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਗੋਇਲ, ਵਕੀਲ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਲਈ।

ਆਦਰਸ਼ ਉਪਾਧਿਆਏ, ਅਵਿਰਲ ਸਕਸੈਨਾ ਅਤੇ ਗਰਵੇਸ਼ ਕਾਬਰਾ, ਵਕੀਲ। ਜਵਾਬਦੇਹ ਲਈ.

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ

ਆਰ. ਭਾਨੂਮਥੀ, ਜੇ. 1. ਛੁੱਟੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

2. ਇਹ ਅਪੀਲ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ 2006 ਦੀ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਰੀਵਿਜ਼ਨ ਨੰਬਰ. 511 ਵਿੱਚ 19.02.2018 ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਆਈ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 467 ਅਤੇ 468 ਤਹਿਤ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਰੀਵਿਜ਼ਨ ਪਟੀਸ਼ਨ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

3. ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਕੇਸ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈਃ-

ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਪਦਮ ਕੁਮਾਰ ਉਦੋਂ ਇੰਦਰਾ ਨਗਰ ਡਾਕਘਰ, ਲਖਨਊ ਵਿੱਚ ਪੋਸਟਮੈਨ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। 09.04.1992 ਨੂੰ, ਪੀਡਬਲਯੂ-3-ਡਾ. ਐੱਮ. ਐੱਲ. ਵਾਰਸ਼ਨੇ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸੰਸਥਾਨ, ਨੈਨੀ, ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ-ਡਾ. ਕੇ. ਬੀ. ਵਾਰਸ਼ਨੇ (ਪੀਡਬਲਯੂ-1) ਨੂੰ ਉਕਤ ਸੰਸਥਾਨ ਦੇ ਉਪ-ਡਾਕਘਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਰਜਿਸਟਰਡ ਲਿਫਾਫਾ ਨੰਬਰ.0095 ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਉਕਤ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਇੰਦਰਾ ਵਿਕਾਸ ਪੱਤਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਕੀਮਤ 5,000/- ਰੁਪਏ ਸੀ। ਲਿਫਾਫਾ ਪੀਡਬਲਯੂ-1-ਡਾ. ਕੇ. ਬੀ. ਵਾਰਸ਼ਨੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ; ਇਸ ਲਈ, 27.04.1992 ਨੂੰ, ਪੀਡਬਲਯੂ-3-ਡਾ. ਐਮ. ਐਲ. ਵਾਰਸ਼ਨੇ ਨੇ ਪੋਸਟ ਮਾਸਟਰ, ਡਾਕਘਰ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸੰਸਥਾ, ਨੈਨੀ, ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਵਿਖੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਪੀਡਬਲਯੂ-1-ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ-ਡਾ. ਕੇ. ਬੀ. ਵਾਰਸ਼ਨੇ ਨੇ ਇੰਦਰਾ ਨਗਰ ਡਾਕਘਰ ਤੋਂ ਵੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ। ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਨੇ ਵੀ 29.04.1992 ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ ਸੀ।

ਸੀਨੀਅਰ ਸੁਪਰਡੈਂਟ, ਡਾਕ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਕਿ ਲਿਫਾਫਾ ਰਜਿਸਟਰੀ 0095 ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। 14.05.1992 ਨੂੰ, ਸੀਨੀਅਰ ਸੁਪਰਡੈਂਟ, ਡਾਕ ਅਤੇ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ, ਲਖਨਊ ਤੋਂ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲੀ ਸੀ ਕਿ "ਮੋਹਨ" ਨਾਮ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ 13.04.1992 ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਰਜਿਸਟਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਫਿਰ, ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਦੇਵੇਸ਼ ਮੋਹਨ-ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਇੰਦਰਾ ਨਗਰ ਡਾਕਘਰ ਗਏ ਅਤੇ ਦਸਤਖਤ ਦੇਖੇ ਜਿੱਥੇ "ਡੀ" ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੋਹਨ "। ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਦੇਵੇਸ਼ ਮੋਹਨ ਪੀਡਬਲਯੂ 2 ਹੈ) ਦਸਤਖਤ ਦਿਖਾਏ ਜਾਣ 'ਤੇ, ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਦਸਤਖਤ ਉਸ ਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧ ਨੰਬਰ 394/1992 ਤਹਿਤ ਆਈ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 420,467 ਅਤੇ 468 ਤਹਿਤ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਸੀ. ਬੀ. ਸੀ. ਆਈ. ਡੀ. ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ।

4. ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-2-ਦੇਵੇਸ਼ ਮੋਹਨ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਦਸਤਖਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਦਸਤਖਤ ਫੋਰੈਂਸਿਕ ਸਾਇੰਸ ਲੈਬਾਰਟਰੀ, ਲਖਨਊ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਸਨ। ਫੋਰੈਂਸਿਕ ਸਾਇੰਸ ਲੈਬਾਰਟਰੀ, ਲਖਨਊ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੇ ਡਿਲਿਵਰੀ ਸਲਿੱਪ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ-ਪੀ 4 ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਦਸਤਖਤ ਵੀ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਵਿਵਾਦਗ੍ਰਸਤ ਦਸਤਖਤ "ਕਿਊ-1" ਦੇ ਨਾਲ ਪੀਡਬਲਯੂ-2 "ਐੱਸ-1 ਤੋਂ ਐੱਸ-6" ਦੇ ਨਮੂਨਾ ਦਸਤਖਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਐੱਮ. ਵਾਈ. ਖਾਨ-ਪੀਡਬਲਯੂ-5 ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਸਬੂਤ ਵਿੱਚ, ਪੀਡਬਲਯੂ-5 ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ-ਪੀ 4-ਡਿਲਿਵਰੀ ਸਲਿੱਪ ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਦਗ੍ਰਸਤ ਦਸਤਖਤ "ਕਿਊ-1" ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਪੀਡਬਲਯੂ-2 "ਐਸ-1 ਤੋਂ ਐਸ-6" ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਦਸਤਖਤਾਂ ਨਾਲ ਕਰਨ 'ਤੇ, ਉਹ ਇਸ ਸਿੱਟੇ' ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਕਿ ਵਿਵਾਦਗ੍ਰਸਤ ਦਸਤਖਤ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਦਸਤਖਤਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-5 ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ-ਪੀ 9 ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਸੀਆ ਰਾਮ ਗੁਪਤਾ ਨੇ ਵੀ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਦਸਤਖਤਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਦਗ੍ਰਸਤ ਦਸਤਖਤ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸੀਆ ਰਾਮ ਗੁਪਤਾ ਨੇ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਡਿਲੀਵਰੀ ਸਲਿੱਪ ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਦਸਤਖਤ ਪੀਡਬਲਯੂ-2-ਦੇਵੇਸ਼ ਮੋਹਨ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ, ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਸੀਆ ਰਾਮ ਗੁਪਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਰਣਜੀਤ ਕੁਮਾਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਪੀਡਬਲਯੂ-8 ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੀਡਬਲਯੂ-8-ਰਣਜੀਤ ਕੁਮਾਰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ-ਸੀਆ ਰਾਮ ਗੁਪਤਾ ਦੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸੀ, ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਸੀਆ ਰਾਮ ਗੁਪਤਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ-ਪੀਡਬਲਯੂ-8 ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਡਿਲਿਵਰੀ ਸਲਿੱਪ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ-ਪੀ4 ਉੱਤੇ ਜਾਅਲੀ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਜਾਂਚ ਪੂਰੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਆਈ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 420,467 ਅਤੇ 468 ਤਹਿਤ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

5. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-1-ਡਾ. ਕੇ. ਬੀ. ਵਾਰਸ਼ਨੇ, ਪੀਡਬਲਯੂ-2-ਦੇਵੇਸ਼ ਮੋਹਨ, ਪੀਡਬਲਯੂ-3-ਡਾ.

ਵਾਰਸ਼ਨੇ, ਹੱਥ ਲਿਖਣ ਦੇ ਮਾਹਰ-ਪੀਡਬਲਯੂ-5-ਐਮ. ਵਾਈ. ਖਾਨ, ਪੀਡਬਲਯੂ-8-ਰਣਜੀਤ ਕੁਮਾਰ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਹੱਥ ਲਿਖਣ ਦੇ ਮਾਹਰ-ਸੀਆ ਰਾਮ ਗੁਪਤਾ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗਵਾਹ। ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ' ਤੇ, ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤਿੰਨ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਮਾਹਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਦਸਤਖਤ ਦੇਵੇਸ਼ ਮੋਹਨ-ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੋਰ ਦੋ ਮਾਹਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਪੁਰਦਗੀ ਸਲਿੱਪ ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਦਸਤਖਤ " ਕਿਊ-1" ਨਮੂਨਾ ਦਸਤਖਤਾਂ " ਐੱਸ-1 ਤੋਂ ਐੱਸ-6" ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਪੋਸਟਮੈਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਰਜਿਸਟਰੀ ਦੀ ਸਪੁਰਦਗੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਪੁਰਦਗੀ ਸਲਿੱਪ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ "ਡੀ" ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਮੋਹਨ "ਸਪੁਰਦਗੀ ਸਲਿੱਪ ਵਿੱਚ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਕਸਰ ਰਜਿਸਟਰਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪੱਤਰ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ-ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਦੇ ਘਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਪੀਡਬਲਯੂ-2-ਦੇਵੇਸ਼ ਮੋਹਨ ਦੇ ਦਸਤਖਤਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਸੀ। ਪੀਡਬਲਯੂ 1 ਤੋਂ 3 ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਅਤੇ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ, ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 467 ਅਤੇ 468 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਚਾਰ ਸਾਲ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

6. ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਅਪੀਲ ਕੋਰਟ-ਐਡੀਸ਼ਨਲ ਚੀਫ਼ ਜੁਡੀਸ਼ੀਅਲ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ, ਲਖਨਊ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਅਪੀਲ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ 'ਤੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 467 ਅਤੇ 468 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਹੈ।

7. ਇਸ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ 2006 ਦੀ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਰੀਵਿਜ਼ਨ ਨੰਬਰ. 511 ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ "ਡੀ. ਸਪੁਰਦਗੀ ਸਲਿੱਪ ਵਿੱਚ ਮੋਹਨ ਅਤੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-2-ਦੇਵੇਸ਼ ਮੋਹਨ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਵੱਖਰੇ ਹਨ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਲਿਫਾਫਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਵਾਦਗ੍ਰਸਤ ਦਸਤਖਤ ਕਿਸ ਨੇ ਕੀਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਠਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕਲੌਤਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸੋਧ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ।

8. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਸੌਰਭ ਮਿਸ਼ਰਾ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ-ਪੀ 4-ਡਿਲਿਵਰੀ ਸਲਿੱਪ ਵਿੱਚ ਜਾਅਲੀ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 467 ਅਤੇ 468 ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਸਿੱਖਿਅਤ ਵਕੀਲ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇਠਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਸੀਆ ਰਾਮ ਗੁਪਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ, ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਸੀਆ ਰਾਮ ਗੁਪਤਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਰਣਜੀਤ ਕੁਮਾਰ-ਪੀਡਬਲਯੂ-8 ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਕੇ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ-ਪੀਡਬਲਯੂ-5-ਐਮ. ਵਾਈ. ਖਾਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਸੀਆ ਰਾਮ ਗੁਪਤਾ ਦੀ ਰਾਏ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ-ਪੀ 4-ਡਿਲਿਵਰੀ ਸਲਿੱਪ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਨੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣ ਵਿੱਚ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਟਿਕਾਊ ਨਹੀਂ ਹੈ।

9. ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ-ਰਾਜ ਦੇ ਵਕੀਲ ਸ੍ਰੀ ਆਦਰਸ਼ ਉਪਾਧਿਆਏ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਕਦਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਹੇਠਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਰਾਏ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ-ਡਾ. ਕੇ. ਬੀ. ਵਾਰਸ਼ਨੇ (ਪੀਡਬਲਯੂ-1) ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਪੀਡਬਲਯੂ-2-ਦੇਵੇਸ਼ ਮੋਹਨ ਦੇ ਸਬੂਤ' ਤੇ ਵੀ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਐਕਸ-P4-ਡਿਲਿਵਰੀ ਸਲਿੱਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

10. ਅਸੀਂ ਦਲੀਲਾਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ' ਤੇ ਹੋਰ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

11. ਡਾ. ਐੱਮ. ਐੱਲ. ਵਾਰਸ਼ਨੇ (ਪੀਡਬਲਯੂ-3) ਦੇ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ 09.04.1992 ਨੂੰ ਪੀਡਬਲਯੂ-3 ਨੇ ਇੱਕ ਰਜਿਸਟਰਡ ਲਿਫਾਫਾ ਨੰਬਰ.0095 ਪੀਡਬਲਯੂ-1-ਡਾ. ਕੇ. ਬੀ. ਵਾਰਸ਼ਨੇ, ਇੰਦਰਾ ਨਗਰ, ਲਖਨਊ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਨੂੰ ਉਕਤ ਲਿਫਾਫਾ 27.04.1992 ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਪੀਡਬਲਯੂ-3 ਨੇ ਸਬ-ਪੋਸਟ ਆਫਿਸ, ਨੈਨੀ, ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਪੀਡਬਲਯੂ-1-ਡਾ. ਕੇ. ਬੀ. ਵਾਰਸ਼ਨੇ ਨੇ ਵੀ 29.04.1992 ਨੂੰ ਡਾਕ ਵਿਭਾਗ, ਲਖਨਊ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ। ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ 14.05.1992 ਨੂੰ ਮੋਹਨ ਨਾਮ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ 13.04.1992 ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ।

12. ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ-ਪੀਡਬਲਯੂ-2-ਦੇਵੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਬੂਤ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਘਰ 'ਤੇ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ।

13.04.1992 ਅਤੇ ਉਕਤ ਮਿਤੀ ਨੂੰ ਉਹ ਘਰ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਵੇਰੇ 10:00 ਵਜੇ ਕੋਚਿੰਗ ਲਈ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਲਗਭਗ 04:00 ਵਜੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਸੀ। ਡਿਲੀਵਰੀ ਸਲਿੱਪ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ-ਪੀ 4 ਦਿਖਾਏ ਜਾਣ 'ਤੇ, ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ' ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ 'ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਰਜਿਸਟਰੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਦੱਸਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਡਿਸਟ੍ਰੀਬਿਊਸ਼ਨ ਸਲਿੱਪ 'ਤੇ ਨਾ ਤਾਂ' ਦੇਵੇਸ਼ ਮੋਹਨ 'ਦਾ ਨਾਮ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ' ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਦੀ ਮਾਂ 'ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਬਲਕਿ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਦਾ ਸਬੂਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ-ਪੀ4-ਡਿਲਿਵਰੀ ਸਲਿੱਪ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਕੇਸ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਕੀਮਤੀ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਹੇਠਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਵਰਤੀ ਨਤੀਜੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਕਿ ਪੀਡਬਲਯੂ-2 ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੁਆਰਾ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੀਡਬਲਯੂ-2-ਦੇਵੇਸ਼ ਮੋਹਨ ਨੇ ਐਕਸ-ਪੀ 4-ਡਿਲਿਵਰੀ ਸਲਿੱਪ ਵਿੱਚ ਦਸਤਖਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਸਨ।

13. ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਸਿਰਫ ਪੀਡਬਲਯੂ-2-ਦੇਵੇਸ਼ ਮੋਹਨ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ਕ, ਸਰਕਾਰੀ ਫੋਰੈਂਸਿਕ ਸਾਇੰਸ ਲੈਬਾਰਟਰੀ, ਲਖਨਊ ਦੁਆਰਾ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਦਸਤਖਤ "ਐੱਸ-1 ਤੋਂ ਐੱਸ-6" ਲਿਖੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ-ਪੀ 4-ਸਪੁਰਦਗੀ ਸਲਿੱਪ ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਦਸਤਖਤ "ਕਿਊ 1" ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਫੋਰੈਂਸਿਕ ਸਾਇੰਸ ਲੈਬਾਰਟਰੀ, ਲਖਨਊ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੇਠਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਸਹੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਫੋਰੈਂਸਿਕ ਸਾਇੰਸ ਲੈਬਾਰਟਰੀ, ਲਖਨਊ ਦੇ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਕਤ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਫੋਰੈਂਸਿਕ ਸਾਇੰਸ ਲੈਬਾਰਟਰੀ, ਲਖਨਊ ਤੋਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਨੂੰ ਵੀ ਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ।

14. ਹਾਲਾਂਕਿ, ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ-ਐਮ. ਵਾਈ. ਖਾਨ (ਪੀਡਬਲਯੂ-5) ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ-ਪੀ 9 ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਦਸਤਖਤ "ਐਸ-1 ਤੋਂ ਐਸ-6" ਲਿਖੇ ਸਨ, ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ-ਪੀ 4-ਸਪੁਰਦਗੀ ਸਲਿੱਪ ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਦਸਤਖਤ "ਕਿ ਕਿਊ -1" ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਪੀਡਬਲਯੂ-2-ਦੇਵੇਸ਼ ਮੋਹਨ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ, ਪੀਡਬਲਯੂ-5 ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਵਿਵਾਦਗ੍ਰਸਤ ਦਸਤਖਤ ਪੀਡਬਲਯੂ-2-ਦੇਵੇਸ਼ ਮੋਹਨ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਦਸਤਖਤਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਸੀਆ ਰਾਮ ਗੁਪਤਾ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ-ਪੀ4-ਡਿਲਿਵਰੀ ਸਲਿੱਪ ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਦਿਤ ਦਸਤਖਤ ਪੀਡਬਲਯੂ-2-ਦੇਵੇਸ਼ ਮੋਹਨ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ, ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਸੀਆ ਰਾਮ ਗੁਪਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ-ਰਣਜੀਤ ਕੁਮਾਰ (ਪੀਡਬਲਯੂ-8) ਜੋ ਸੀਆ ਰਾਮ ਗੁਪਤਾ ਦੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸਨ, ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਬੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ।

15. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਪੁਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਉੱਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਦਲੀਲ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਐੱਸ. ਗੋਪਾਲ ਰੈੱਡੀ ਬਨਾਮ ਏ. ਪੀ. ਰਾਜ (1996) 4 ਐੱਸ. ਸੀ. ਸੀ. 596 ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈਃ-

"28. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪੀਡਬਲਯੂ 3 ਦਾ ਸਬੂਤ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਵਿਵਾਦਗ੍ਰਸਤ ਪੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ਼ਨ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇੱਕ ਮਾਹਰ ਦਾ ਸਬੂਤ ਇੱਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਨਿਰਣਾਇਕ' ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਪੁਸ਼ਟੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ। ਮਗਨ ਬਿਹਾਰੀ ਲਾਲ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ (1977) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 210 ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਦੇ ਸਬੂਤ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀਃ

"... ਅਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਦੇ ਰਾਏ ਸਬੂਤ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਹੁਣ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਹਰ ਦੀ ਰਾਏ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਹੁਤ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇੱਕ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਦੀ ਰਾਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ। ਇੱਥੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੁਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਿਰਫ ਮਾਹਰ ਰਾਏ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਯਮ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਲਗਭਗ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਨਿਯਮ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਬਨਾਮ ਯੂ. ਪੀ. ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1957 ਐਸ. ਸੀ. 381 ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਹਰ ਲਿਖਤ ਰਾਏ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਅਧਾਰ ਮੰਨਣਾ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ, ਪਰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਸਬੂਤ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਇਸ' ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਈਸ਼ਵਰੀ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮਿਸ਼ਰਾ ਬਨਾਮ ਮੁਹੰਮਦ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਈਸਾ ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1963 ਐਸ. ਸੀ. 1728 ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲਿਖਤ ਦਾ ਮਾਹਰ ਸਬੂਤ ਕਦੇ ਵੀ ਨਿਰਣਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਆਖਰਕਾਰ, ਰਾਏ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਸ਼ੀ ਕੁਮਾਰ ਬੈਨਰਜੀ ਬਨਾਮ ਸੁਬੋਧ ਕੁਮਾਰ ਬੈਨਰਜੀ ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1964 ਐਸ. ਸੀ. 529 ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਰਾਏ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਮਾਹਰ ਦਾ ਸਬੂਤ ਬਹੁਤ ਘੱਟ, ਜੇ ਕਦੇ ਵੀ, ਠੋਸ ਸਬੂਤ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਬੂਤ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਿੱਧੇ ਸਬੂਤ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਸਬੂਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਫਿਰ ਤੋਂ ਸਬੂਤ ਦੇ ਮੁੱਲ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ

ਫ਼ਖ਼ਰੂਦੀਨ ਬਨਾਮ ਐੱਮ. ਪੀ. ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1967 ਐੱਸ. ਸੀ. 1326 ਦੇ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮਾਹਰ ਰਾਏ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦਾ ਇੱਕ ਨੋਟ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਦੇ ਸਬੂਤ ਉੱਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਜੋਖਮ ਭਰਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਬੂਤ ਉੱਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹ ਵੇਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਦੀ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਹਾਲਾਤ ਸਬੰਧੀ ਹੋਰ ਸਬੂਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

16. ਬੇਸ਼ਕ, ਸਿਰਫ਼ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਮਗਨ ਬਿਹਾਰੀ ਲਾਲ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ (1977) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 210 ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ "ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਹੁਤ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਿਯਮ ਉੱਤੇ ਸਰਬਵਿਆਪੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਲਗਭਗ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਨਿਯਮ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।

17. ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਦੀ ਰਾਏ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸਬੂਤ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਸਬੂਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰ ਸਬੂਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੁਰਾਰੀ ਲਾਲ ਬਨਾਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ (1980) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 704 ਵਿੱਚ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆਃ-

"4. ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਦੀ ਰਾਏ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਹਰ, ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮਾਹਰ ਦੀ ਰਾਏ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਖ਼ਤਰਾ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਹਰ, ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਗਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ-ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਜਾਂ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਉਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਮਾਹਰ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰਦਾ ਹੈ-ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖੀ ਨਿਰਣੇ ਗਲਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਾਹਰ ਨਿਰੀਖਣ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨੁਕਸ, ਅਧਾਰ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗਲਤੀ ਜਾਂ ਸਿੱਟੇ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰ ਗਲਤੀ ਕਾਰਨ ਗਲਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਿਗਿਆਨ ਜਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਕਸਤ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸੰਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਗਲਤ ਰਾਏ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਓਨੀ ਹੀ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਵਿਗਿਆਨ ਘੱਟ ਵਿਕਸਤ ਅਤੇ ਅਪੂਰਣ ਹੈ ਤਾਂ ਉਲਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਂਗਲਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਗਲਤ ਰਾਏ ਦਾ ਜੋਖਮ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਲਿਖਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨ ਲਗਭਗ ਇੰਨਾ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਜੋਖਮ ਵੱਧ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਇੱਕ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਦੀ ਰਾਏ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਸਥਿਰ ਨਿਯਮ ਵਜੋਂ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਰ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੁਸ਼ਟੀ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਰਾਏ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਠੋਸ ਕਾਰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਕਿਸੇ ਮਾਹਰ ਲਈ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ।

ਸ਼ੱਕ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਘਟੀਆ ਕਿਸਮ ਦਾ ਗਵਾਹ ਮੰਨਣਾ। ਉਸ ਦੀ ਰਾਏ ਨੂੰ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਸਵੀਕਾਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪਰਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਮਾਹਰ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਸ ਦਾ ਕਰਤੱਵ "ਜੱਜ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਮਾਪਦੰਡ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਜੱਜ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਵਿੱਚ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਤੱਥਾਂ ਉੱਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਸੁਤੰਤਰ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ (ਲਾਰਡ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਕੂਪਰ ਨੇ ਡੇਵਿਸ ਬਨਾਮ ਐਡੀਂਦੁਰਗ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ, 1953 ਐਸਸੀ 34 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਕਰਾਸ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਸਬੂਤ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ)"

5. .....

6. ਮਾਹਰ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 45 ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਲਿਖਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਰਾਏ ਬਣਾਉਣੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਲਿਖਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਵਿੱਚ "ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ' ਤੇ ਕੁਸ਼ਲ" ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਰਾਏ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕ ਤੱਥ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇੱਕ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਦੀ ਰਾਏ ਉੱਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਕੋਈ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸ਼ੱਕ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ, ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਡਿਗਰੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਸਖਤ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਕੁਝ ਵੀ ਇੱਕ ਮਾਹਰ ਦੀ ਰਾਏ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਏਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਕੋ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਦੀ ਰਾਏ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵੇਲੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਇਹ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧੇ, ਰਾਏ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੇ, ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਸਬੰਧਤ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਜਾਂ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇ।

18. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰਾਂ-ਐਮ. ਵਾਈ. ਖਾਨ (ਪੀਡਬਲਯੂ-5) ਅਤੇ ਸੀਆ ਰਾਮ ਗੁਪਤਾ ਨੇ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਡਿਲੀਵਰੀ ਸਲਿੱਪ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ-ਪੀ 4 ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਦਸਤਖਤ-" ਕਿਊ-1" ਨਮੂਨਾ ਦਸਤਖਤਾਂ-" ਐੱਸ-1 ਤੋਂ ਐੱਸ-6" ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਲਿਖੇ ਸਨ, ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ-ਪੀ4 ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਦਗ੍ਰਸਤ ਦਸਤਖਤ "ਕਿਊ-1" ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੇਠ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਮਾਹਰ ਦਾ ਸਬੂਤ ਉਹ ਸਬੂਤ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਪੀਡਬਲਯੂ-2-ਦੇਵੇਸ਼ ਮੋਹਨ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ-ਪੀ 4 ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਸਿੱਖਿਅਤ ਵਕੀਲ ਨੇ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦੇਣਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਰਾਏ 'ਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਰਾਂ ਦਾ ਸਬੂਤ ਪੀਡਬਲਯੂ-2-ਦੇਵੇਸ਼ ਮੋਹਨ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਬੂਤ ਹੈ।

19. ਪੀਡਬਲਯੂ 1 ਤੋਂ 3 ਤੱਕ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਹੀ ਪਾਇਆ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ-ਪੀਡਬਲਯੂ-1 ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਰਜਿਸਟਰਡ ਲਿਫਾਫਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ-ਪੀ 4-ਡਿਲਿਵਰੀ ਸਲਿੱਪ ਵਿੱਚ ਕਥਿਤ ਦਸਤਖਤ ਕਿਸ ਨੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਲਿਫਾਫਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਕੋ-ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ। ਪੀਡਬਲਯੂ-3-ਡਾ. ਐੱਮ. ਐੱਲ. ਵਾਰਸ਼ਨੇ ਦੇ ਸਬੂਤ ਤੋਂ, ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੇ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਲਿਫਾਫੇ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸੀ-ਹਰੇਕ 5,000/- ਰੁਪਏ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦਾ ਚਾਰ ਇੰਦਰਾ ਵਿਕਾਸ ਪੱਤਰ ਕੁੱਲ 20,000/- ਰੁਪਏ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨ 'ਤੇ, ਹੇਠਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਵਰਤੀ ਨਤੀਜੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-2-ਦੇਵੇਸ਼ ਮੋਹਨ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 467 ਅਤੇ 468 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

20. ਆਈ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 467 ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਲਈ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਅਤੇ ਆਈ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 468 ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਲਈ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਅਤੇ 500 ਰੁਪਏ ਦੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਘਟਨਾ ਸਾਲ 1992 ਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਿਰਾਸਤ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ 04.07.2018 ਤੋਂ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 18 ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਘਟਨਾ ਸਾਲ 1992 ਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਉੱਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਲੰਘ ਚੁੱਕੀ ਮਿਆਦ ਤੱਕ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

21. ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਆਈ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 467 ਅਤੇ 468 ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਲੰਘ ਚੁੱਕੀ ਮਿਆਦ ਤੱਕ ਘਟਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। 19.02.2018 ਦੇ ਇਲਾਹਬਾਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਆਫ ਜੁਡੀਕੇਚਰ ਵੱਲੋਂ 2006 ਦੇ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਰੀਵਿਜ਼ਨ ਨੰਬਰ. 511 ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਵਾਦਿਤ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਤੁਰੰਤ ਰਿਹਾਅ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਦਿਵਿਆ ਪਾਂਡੇ

ਅਪੀਲ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ।

ਡਿਸਕਲੇਮਰ :- **ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।**

Advocate Shifa Kler